

Ung på 80-talet

Författaren och akademiledamoten Torgny Lindgren blev ombedd av en av sina sex förläggare att skriva sina minnen. ”Det kan jag inte, jag har inga minnen”, svarade Torgny.

Ungefär så reagerade undertecknad när en förfrågan från Sool-Öen redaktionen framställdes om jag måhända hade lust att skriva något i ämnet ”Ung på åttiotalet”. Jag är sannerligen inte någon författare och jag sitter definitivt inte med i Svenska Akademin, men i likhet med Torgny Lindgren så vek jag ner mig för att skriva mina minnen. Inte minnen i största allmänhet utan om livet som ung på 80-talet.

Jag såg för första gången dagens ljus vårvintern 1969. Av detta minns jag ingenting, men enkel matematik ger vid handen att jag bör ha varit ung under 1980-talet. Således är jag alltså kvalificerad att skriva en krönika som denna.

Min första tanke var att inleda med en kortfattad översikt över musiken som man lyssnade till och kanske något om stora in- och utrikes händelser under åttiotalet men sedan bestämde jag mig för att låta bli. Sådant kan den intresserade läsa om i såväl uppslagsverk som på internet. Hur det var att växa upp i Ryssa och i Sollerö socken under 1980-talet kan däremot bara jag eller någon av mina jämnåriga berätta om.

Mina första levnadsår tillbragtes i Tomtebo i Mora och 1974 flyttade familjen till min fars hemby Ryssa. Flytten gick till en enplansvilla med källare som min far uppfört med såväl egna händer som med inhyrda hantverkare på ”Gärde” söder om dammen. Blod, svett och möjligen även tårar torde ha varit förknippat med detta byggprojekt. Ett fristående garage tillkom sedermera.

Ja, dammen ja. Det vore otänkbart att skriva den här artikeln utan att nämna något om dammen. Denna lilla sjö ligger mitt i byn, uppströms kraftverksdammen som i sin tur ligger omedelbart uppströms landsvägsbron. Kraftverket och dammen uppfördes 1947 av det sedermera osaligt insomnade AB Ryssa Elverk

men det är en annan historia. En historia som däremot bör berättas är dammens betydelse för oss byungar under åttiotalet. I Ryssa fanns det ingen ishockeyplan. Emellertid har det en gång i tiden funnits en dylik. Den var belägen mellan fiskodlingen (jodå, det har funnits en fiskodling i Ryssa också, alldeles nära Ryssa övre kraftstation) och Ryssån. I min ungdoms dagar återstod av denna ishockeyplan blott rester av belysningen samt en barack som utgjorde omklädningsrum på den tid det begav sig. Denna barack degraderades, eller möjligen befordrades, till häststall på nittiotalet.

Nåväl, i brist på ishockeyplan så hade vi ju dammen att tillgå. Så fort ett istäcke med någorlunda betryggande tjocklek draperat denna insjö så var vi där med klubba och puck. Målburar och breda fina isskrapor i stridsdugligt skick fanns kvar från den gamla ishockeyarenan så det var bara att köra. Alltnog, när man var ung var det alltid snörika vintrar och soliga somrar. I synnerhet det förstnämnda, men vi lät oss icke nedslås. Så länge det bara gick hölls spelet igång och när det inte längre gick var det bara att sätta igång och skotta. Till slut fick vi ju ge upp slaget mot vädermakterna, i alla fall vad ishockey anbelangade.

Men, med ymnigt snöfall yppade sig andra möjligheter till vinteridrottande, till exempel utförsåkning. 1980-talet och föregående årtionde var ju Ingemar Stenmarks absoluta storhetstid så man kan lugnt påstå att slalom och utförsåkning seglade i medvind denna tid. Nog för att Gesundaberget ligger endast ca 5 km från Ryssa men likväl utövade vi denna idrottsform till stor del på hemmaplan. En av pisterna var belägen parallellt med tuben som förser Ryssa övre kraftstation med vatten. Ett aber med denna backe var dock de kraftledningsstolpar som någon illvillig linjemästare placerat mitt i nedfarten. Måhända var det anledningen till att även Råholen (en liten höjd öster om byn mellan Ryssnäs och Skålnäs) fick utgöra skådeplats för vårt alpina vintersportutövande.

Nu börjar kanske den uppmärksamme och krävande läsaren fråga sig; gjorde man icke någonting annat än vintersportade under primitiva premisser i Ryssa under nittonhundraåttiotalet? Jo för all del, det spelades även bordtennis uppe i bystugan (f.d. skolan). Det var oftast rundpingis i form av utslagsturnering som gällde, och de två sista kvarvarande spelade mot varandra i en match där först upp till 5 poäng vann. Ingenting märkvärdigt med denna turneringsform i sig, men väl namnet vi gav densamma, nämligen ”Ryssfemma”. Om någon talar om ”ryssfemmor” idag så är det väl knappast bordtennis som åsyftas, snarare någon form av anabola steroider från ett jättestort land i öster.

Barn och ungdomsårens somrar var alltid soliga och varma. Man badade, lapade

sol och hade det gott hela sommarlovet. I helskotta heller, det skall följande episod belysa.

Vi torde ha varit 12-13 år gamla, den trogne följeslagaren och jag, och det var sommarlov. Vi hade fått den briljanta iden att bege oss ut till Lövön för att tälta, grillas korv och bada. Föräldrar informerades om planerna, föräldrar överlade och kom fram till att om vi bara såg till att använda flytväst under sjöresan så skulle det gå bra. En tid när vi senast skulle vara hemma nästa dag fastställdes också. Tror jag i alla fall, för det var så det brukade gå till på denna tid som var en tid långt innan mobiltelefonen blivit till var mans och kvinnas egendom.

Nåväl, vi avseglade från Ryssa och landsteg snart på Lövöns sydvästra hörn där det då som nu fanns en liten sandstrand samt en gräsplätt på vilket ett tält kunde resas. Tältet restes, korvarna grillades, vi badade, sommardag övergick i sommarkväll och vi gick och knöt oss i tältet. Följande morgon vid uppvaknandet insåg jag att något inte gått helt planenligt ty det plaskade i liggunderlaget när jag rörde på mig och tillvaron kändes på det hela taget rejält fuktigt, minst sagt. Orsakerna till denna fadäs var som följer:

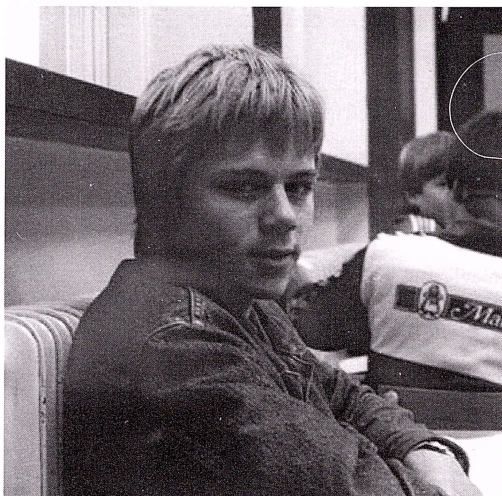
- 1) Tältet hade inte rests och säkrats vid underlaget med tillbörlig omsorg.
- 2) Ett djupt lågtryck från brittiska öarna med tillhörande frontsystem med regn och friska till hårda sydvästliga vindbyar hade under natten försårligt krupit över Nåtbjerg och ned över Västersjön för att slutligen blåsa yttertältet åt helskotta in i ungsbogen varpå fältet låg öppet för regnet att tränga in genom innertältet.

Den meteorologiska analysen av ovanstående händelse hade jag ju naturligtvis inte klar för mig just då, men verkan av den framstod ju med tydlighet och förfäran. Myten om evigt soliga somrar får anses vara knäckt och i våra dagar brukar sånt här populärt kallas för ”learning by doing” och det var kanske också det som var baktanken med att släppa iväg oss på äventyrligheter av detta slag; att vi skulle få lära oss att reda upp prekära situationer utan att ha en instruktör standby bakom ryggen.

Alltnog, livet som ung på åttiotalet var ju inte bara sommarlov och annan fritid. Som ung var man ju, då som nu, tvungen att pallra sig iväg till skolan då och då. Pallrandet företogs i bussar som hade grön dekor, det stod Erlandssons Trafik AB längs sidorna och jag vill minnas att en dalahäst utgjorde en del av logotypen. Under de första åren av åttiotalet, rimligen femte och sjätte klass, gick jag och mina jämnåriga på Sollerö skola. Som tända ljus satt vi i våra skolbankar

och insöp så mycket vi någon-
sin förmådde om matematik,
svenska, engelska och mycket
annat, till exempel om Jesus
Kristus och hans förhåvanden
i början av vår tideräkning. Om
vi tittade ut genom skolsalens
fönster kunde vi se att kyrkan
hade en rosa kulör.

Efter mellanstadiet följer obön-
hörligt högstadiet, även för
Ryssaungdomar. Det innebar
alltså på den tiden Strandens
Skola i centrala Mora. Om
Strandens Skola hade man hört
mycket, t ex om stora kapprum
och långa korridorer som läm-
pade sig för, och även begagna-
des till mopedkörning, storslagsmål och pyrotekniska experiment. Vidare sades
det förhålla sig så, att på Stranden, där åkte man på en propp om man stack upp
det minsta lilla. Med tiden skulle ryktena visa sig kraftigt överdrivna, rykten har
liksom en förmåga att vara det.

Ola Måspers 80-tal.

En mycket positiv sak med att börja högstadiet var det fenomen som gick under
benämningen ”håltimme”. Det var alltså ledig tid någon gång under dagen som
kunde uppgå till en hel timme och ibland mer än så. Helt magnifikt, på låg och
mellanstadiet var rasterna 20 minuter som längst och nu detta... Hela centrala
Mora låg alltså öppet för vår upptäckarglädje och ingen tycktes bry sig om att vi
pös iväg från skolområdet, fullkomligt enastående! Förutom de centrala delarna
kunde man ju efter avslutad skollunch bege sig i riktning österut från skolmatsa-
len, förbi Pensionat Solhem och där låg mycket lägligt den gamla Shellmacken
som hade det mesta en högstadieungdom kunde begära i form av godis och glass
eller varför inte snus och cigaretter för brådmogna elever i pudelfrisyr.

På andra sidan Strandgatan och järnvägen låg på den tiden Morells Radio &
TV. Här kunde vi botanisera bland LP-skivor och stereoanläggningar men också
bevittna en helt ny företeelse, nämligen CD-skivan. Med förundran och troli-
gen viss skepsis betraktade vi denna spegelblanka lilla trissa. Kan detta vara
något att ha, kan den verkligen göra Van Halen eller Motörhead rättvisa och vad

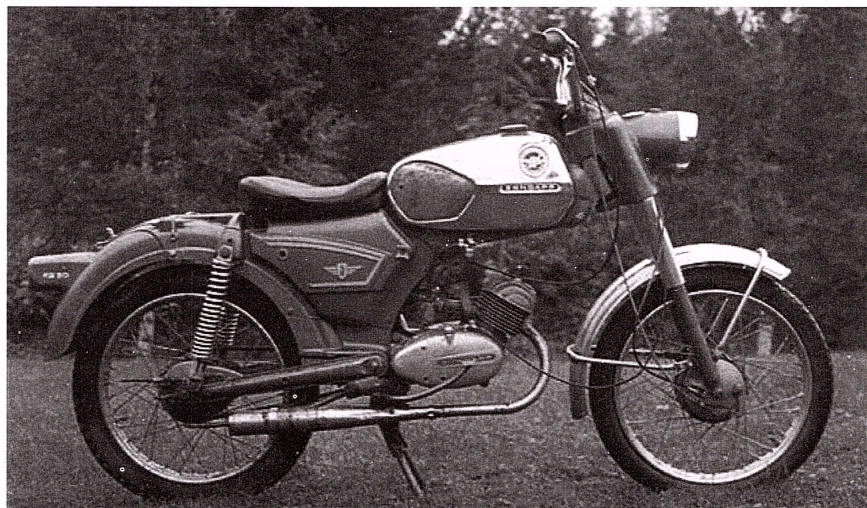
händer om den får en liten repa eller ett fingeravtryck på den där glatta ytan? Hur det gick vet väl de flesta, CD'n sopade banan med vinylskivorna och så här ett drygt decennium in på tjugohundratalet verkar även CD-skivan kämpa för sin överlevnad i mördande konkurrens främst från nedladdning av musik från internet. Något oväntat är väl kanske att LP-skivan på 2000-talet fått en liten renässans, bland andra så har t.ex. Morabördige Niklas Frisk valt att spela in sin senaste skiva på detta medium. Men det är en annan historia.

En mer relevant historia är då den om mopedåkande och vad som därtill hörde. Dåtidens hetaste mopeder var av märkena Zündapp, Puch, Mustang och Suzuki. Yamaha gick väl också an, gärna av modellen Yankee. Min moped var en Zündapp KS 50 av 1974 års modell. Jag slog till på detta objekt osett och den levererades med bil och släpvagn hem till Ryssa. Köpeskillingen var 900 kronor. Att slå till och göra affärer utan att provköra objektet ordentligt kan ha sina sidor, det fick undertecknad erfara i denna affär. Mopedskrälet lät sig inte startas i brådskat och när den väl startade så lät den som en stenkross. Oljudet tycktes komma från transmissionen. Nåja, den gick ju ändå framåt, det var ju huvudsaken. Men plötsligt en dag så upphörde oljudet, men inte bara det, utan även framdrivningen. Det vill säga, motorn gick men drev inte mopeden framåt. Mycket förargligt.

En mopedmotor har precis som alla andra kolvmotorer en vevaxel. Från vevaxeln överförs motorns kraft via ett på vevaxeln anbragt drev (kugghjul) till lamellkorgen. Runt lamellkorgens periferi (sömliga föredrar benämningen kopplingskorg) sitter en kuggkrans med delning och skärning som passar och så att säga griper in i vevaxeldrevet. I mitt fall så var nu den på lamellkorgen anbragta kuggkransen ett minne blott. Det var således den aktuella kuggkransens förestående hädanfärd som var orsaken till missljudet. Inga kuggar, ingen framdrivning. En bättre begagnad motorhalva (den högra) införskaffades, två motorhalvor blev till en och min Zündapp KS 50 gick som en dröm, hurra!

Med mopeden blev man ju så att säga mera lättrolig av sig. Bensinen hade ett relativt överkomligt pris, **drygt 4 kronor**, och färdigblandad tvåtaktssoppa kunde tankas direkt från pump på Nordahls Shellmack på Sollerön. Önskad oljeinblandning valdes på pumpen, en visare gick runt innanför glaset när man tankade och för varje pumpad liter gav apparaten ifrån sig ett muntert ”pling”. Med välfylld tank och stort tilltro till sin västtyska kvalitetsmoped bar det så av ut på upptäcktsfärd, gärna söderut på solleröskogen och gärna med ett kastspö på pakethållaren. Annars dög det gott att ta mopeden ut till Sold för att bara stå och hänga vid busstationen och se folk komma och gå. Eller, om det råkade

vara tisdagskväll, en sväng till Solleröparken där "Soldis" då som nu huserade. Innebandy så svetten lackade, RC-Cola och varm korv utgjorde huvudattraktionen. Heder och ära åt de idealister som hållit igång, och fortfarande håller igång, denna institution för Solleröns ungdomar. Ingen nämnd, ingen glömd men ni vet nog vilka som avses.

Olas moped, en Zündapp KS50 från 1974, på 80-talet.

I slutet av "mopedålder" infaller körkortsålder. Min körskolebil var en röd Mercedes 190, körkortet gick loss på under 5000 kr och jag hade kortet i min hand sex dagar efter 18-årsdagen. Alltnog, även om man blivit med körkort och även bil (en väl begagnad) så kunde det ju ibland vara aktuellt att ta taxi till någon tillställning i bygden, och det slår mig att vi torde ha varit den sista generationen att utnyttja taxiverksamhet med Sollerön som bas. Den ene av operatörerna hade dessutom ett telefonnummer som även den mest uppslupne av kunder med lätt het kunde komma ihåg!

Sådär ja, 80-talet börjar lida mot sitt slut. De flesta av oss har börjat på S:t Mikaelsskolan i Mora, en del på gymnasieskolor på andra håll och ett nytt årtionde står för dörren, men det får någon annan försöka minnas och berätta om!

Ola Måspers, Ryssa och Sollerön.